

UN ATESTAT STRĂROMĂNESC LA CAPIDAVA *

Dobrogea, acest minunat ținut românesc dintre Dunărea de jos și Marea Neagră, de o inestimabilă bogăție arheologică, oferă permanent surprize — veritabile probleme științifice cu numeroase componente necunoscute.

Zilnic, noi valori de cultură materială, se adaugă tezaurului istoric național. O bună parte din acest tezaur este adăpostit astăzi în Muzeul de arheologie din Constanța.

Între recentele monumente care ocupă un loc aparte în patrimoniul muzeului, ne reține atenția aici, un vas ceramic cu inscripție în caractere grecești. Vasul, de epocă feudal-timpurie, constituie o adevărată revelație istorică, arheologică, epigrafică și lingvistică. A fost descoperit întâmplător la Capidava¹, încă din vara anului 1967².

Este un urciore de formă tronconică (pl. I, a, b și II a, b) cu două toarte și cu fundul drept; umerii ușor arcuiți. Face parte din categoria amforetelor de îndepărtată tradiție romano-bizantică. Așa cum ni se înfățișează, s-ar crede că a fost mulat cu intenția de a fi zmălțuit — practica zmălțuirii fiind prea bine cunoscută pentru această epocă. Observat mai cu atenție, însă, ne dăm seama că avem în față o imitație locală de pe o categorie ceramică de import. Gura, cea mai mare parte a gâtului și tortile, s-au spart din vechime și au dispărut. Se păstrează pe umerii numai buturii din părțile inferioare ale toartelor, fiecare butur avînd o proeminență laterală, cunoscută sub denumirea de consolă dreptunghiulară (pl. I și II)³. Lucrat la roată încetă de

---

* Lucrarea de față a constituit obiectul unei comunicări susținute în cadrul Conferinței naționale de arheologie, care s-a desfășurat la Craiova între 17—21 decembrie 1969.

¹ A fost adus la Muzeul de arheologie din Constanța și predat subsemnatului de către cetățenii Ciocea B. și Petre Constantin de la I. C. H. Constanța, care, mergînd de la Topalu spre Cernavoda, pe malul Dunării, au găsit acest vas în colțul de sud-est al cetății Capidava.

² Întîrzierea publicării a fost provocată de cauze obiective. Dar, un sincer și entuziast îndemn pentru publicarea neîntîrziată a vasului l-am primit de la Petre Diaconu. Aportul Domniei Sale la soluționarea unor probleme în această lucrare este considerabil, motiv pentru care îi exprim aici întreaga mea grațitudine.

³ Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu*, Buc., 1967, p. 86. M. Chișvasi-Comșa, *Cîteva date arheologice în legătură cu stăpînirea bulgară în nordul Dunării în sec. IX—X, în Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, Buc., 1960, p. 72. Gr. Florescu, R. Florescu și P. Diaconu, *Capidava*, Buc., 1958, p. 170, fig. 99.

Planşa I, a

Planşa I, b

mîna, urciorul este făcut dintr-o pastă cu ingrediente și nisip fin în compoziție, care a căpătat culoarea cenușie-închisă, în urma arderii incomplete. Într-o parte a corpului, apar pete mai roșietice cu marginile afumate. Acolo unde a fost descoperit, ocazional, se pare că a stat culcat, pe vatra unui cotlon; din păcate, condițiile stratigrafice au rămas cu totul obscure. Cu excepția părții inferioare, care n-are nici un decor, în rest, atît pîntecele cît și umărul au ornamente interesante: pe pîntec, apar trei brîie aplicate într-un raport simetric. Intervalele dintre brîie sînt umplute cu linii incizate, paralele, dar mai rare. (Pl. I și II).

Vasul, atît în ansamblu său cît și în detaliile tipologice și tehnice, își găsește analogii pe o întinsă arie de cultură materială. Și, dacă trebuie să ne referim — cum este și firesc — mai întîi la Dobrogea, analogiile ar fi de citat pe aproape întreaga linie a Dunării: la Dinogetia-Garvăn, Hirșova, Capidava, Axiopolis, Rasova, Păcuiul lui Soare-Dervent etc.⁴ Este știut apoi, că Bulgaria, Iugoslavia, Moravia ș.a. oferă alte numeroase exemple similare. Pentru nordul Dunării, regiune față de care avem cu predilecție îndreptată atenția, descoperirile din ultimii ani îmbogățesc simțitor orizontul acestei categorii de vase ceramice și este important de semnalat pentru Oltenia urciourile amforoidale de la Celei⁵, unul de același tip descoperit la Leu — acum în Muzeul din Turnu Severin — și alte două în Muzeul regional din Craiova⁶. Din Transilvania ne sînt cunoscute, mai de mult, exemplare întregi sau fragmentare găsite la Blandiana, Alba Iulia, Cugir, Sînbenedic etc. În ceea ce privește Muntenia, binecunoscutele stațiuni de la Bucov⁸ și de la Dridu⁹, întregesc perfect aria descoperirilor acestui tip de vase pe teritoriul de azi al patriei noastre. Toate datele și particularitățile proprii, subliniate pînă acum în lucrările de specialitate, ne obligă să încadrăm acest vas în cultura de tip Dridu¹⁰ sau, cum mai este numită, Balcano-danubiană.

Lăsînd însă de o parte considerațiile de ordin tehnic cît și numeroasele analogii care ne-au permis încadrarea în susamintita arie de civi-

⁴ I. Barnea, în *Dinogetia*, I (monografie arheologică), Buc., 1967, cap. *Ceramica de import*, unde se găsesc mai multe analogii, p. 239 și urm., în special fig. 193/1 și 165/4. Gr. Florescu, *Capidava în epoca migrațiilor*, în Rev. Ist. Rom. XVI, fasc. VI, p. 333. R. Florescu, în *Capidava*, I (monografie arheologică) Buc., 1958, p. 164, fig. 89 și 91, cu privire specială p. 170, fig. 99. Pentru Hirșova, materialul arheologic a rămas încă inedit în depozitele Muzeului de arheologie din Constanța. Pentru Axiopolis, vezi, I. Barnea, *Date noi despre Axiopolis*, în SCIV, XI, 1, 1960, p. 77, pl. I/4 și I/5. Pentru Rasova, recolta ceramică s-a făcut în mai multe rînduri și aceasta nu în urma unor săpături. Nici încercările mai vechi și nici cele de dată mai recentă n-au dus la executarea unor sondaje sau săpături mai largi, cum s-ar fi convenit, în așezarea feudală-timpurie din sudul actualei comune. Cît privește Păcuiul lui Soare-Dervent deținem informații de la P. Diaconu.

⁵ D. Tudor, *Vase protobulgare descoperite în Oltenia*, în SCIV, II, 1950, p. 140—142.

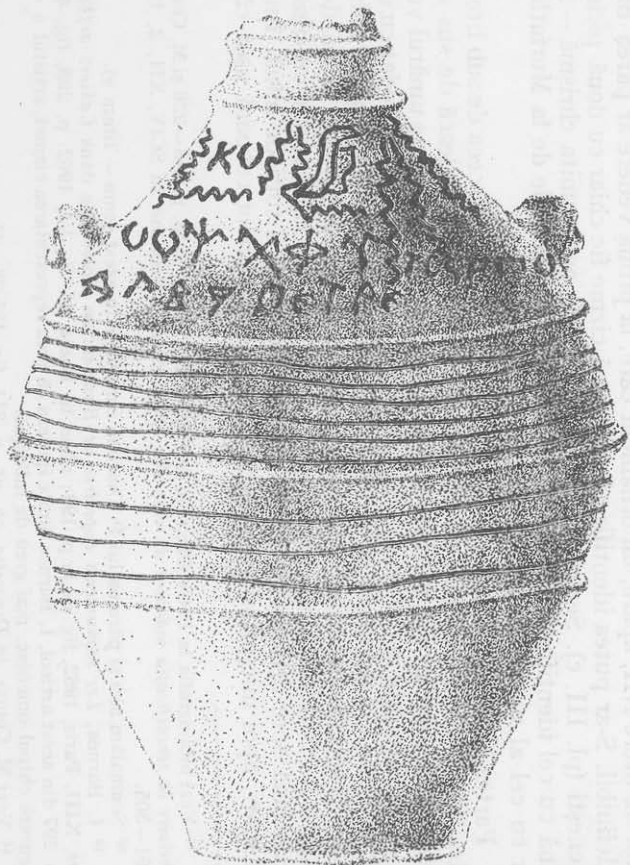
⁶ M. Chișvasi-Comșa. *op. cit.*, p. 70.

⁷ M. Horedt, *Ceramica slavă din Transilvania*, în SCIV, II, 1951, 2, p. 191 și urm. și pl. XI fig. 3—9 — dar nici unul dintre urciourile de aici nu are toarte.

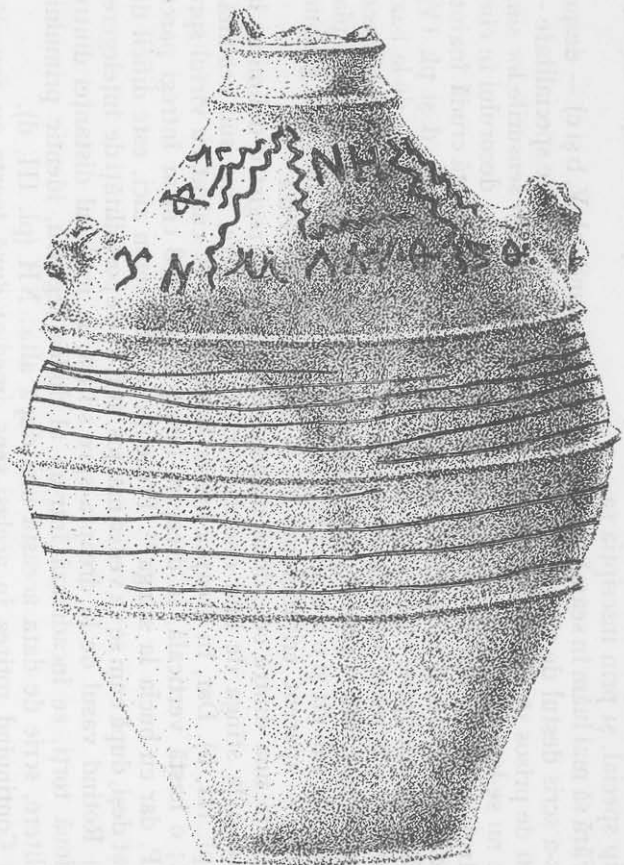
⁸ M. Comșa, *Contribuții la cunoașterea culturii străromâne în lumina săpăturilor de la Bucov (Ploiești)* în SCIV, I, 1959, p. 81 și urm. și cu precădere fig. 6 (1,4, 6—8). Cf. idem, *Die bulgarische Herrschaft nördlich der Donau während des IX und X Jh. im Lichte der archäologischen Forschungen*, în Dacia, N. S., IV, 1960, p. 399, fig. 1, 6.

⁹ I. Nestor, *Arheologia perioadei de trecere la feudalism*, în Studii, XV, 1962, p. 1435—1437; E. Zaharia, *op. cit.*, p. 151 și urm.

¹⁰ E. Zaharia, loc. cit.

a

b

Planşa II

lizație feudală-timpurie, vasul de la Capidava se impune atenției noastre, în chip special, și prin inscripția sa.

Fără să mai luăm în seamă marca de olar de pe fund (pl. V, b și c) — despre care s-a scris destul de mult în literatura română și străină de specialitate — și ar fi de prisos să mai insistăm aici — deoarece formele și sensurile lor simbolice nu se lasă ușor deslușite¹¹ — ne oprim o clipă asupra decorului în câmpul căruia se află o inscripție în limba greacă, realizată în pastă crudă înainte de ardere cu ajutorul unui instrument ascuțit (pl. III, a, b, c, d și pl. IV).

Câmpul inscripției cu decoruri ocușă întregul umăr al vasului, de la baza gîtului care păstrează încă două caneluri și pînă la primul brîu pe pîntece. Distingem mai întîi o primă parte, superioară, a conținutului epigrafic, plasată imediat sub gît și o a doua parte, inferioară, mai mare. Sus, sînt grupuri de litere, — aparent criptograme (?) — după cum urmează:

a) sub una dintre cele două mânuși, într-un prim registru delimitat la dreapta și la stînga de linii ondulate, citim două litere, una sub cealaltă: M Θ (pl. III, b). Dar, în dreapta literei M, apare un Λ culcat cu vîrfurile spre stînga; o hastă verticală, la dreapta, lungă de peste 3 cm ar întregi parca litera P, dar cu bucla la stînga¹². Prezența acestui semn aici, este dificil de explicat deși, după cum se va vedea mai jos, ar fi unele posibilități de înțelegere.

b) Rotind vasul de la dreapta spre stînga, la mijlocul distanței dintre cele două torți, se încadrează într-un al doilea registru, identic primului, două litere, scrie de data aceasta una după alta: NH (pl. III, d).

c) Continuînd rotirea în același sens, imediat după toarta cu consolă, într-un al treilea cadru similar celorlalte, avem incizate, tot una după cealaltă, literele KO (pl. III, b).

d) În sfîrșit, la mijlocul distanței dintre toarte, dar diametrul opus grupului de litere NH, apare, un ornament care, la prima vedere ar părea bizar, nedefinibil. S-ar putea identifica fie cu două cizme fie chiar cu două picioare omenești (pl. III, c). Semnul, în această formă — așa numita chiasmă — seamănă cu cel identificat pe pereții uneia dintre bisericuțele de la Murfatlar¹³ sau cu cel al unor mărci de olar de la Dinogetia¹⁴.

Partea inferioară a inscripției (pl. III și IV) — adică aceea de sub literele scrise în registrele încadrate de grupuri de cîte trei linii ce pleacă de sus dintr-un punct comun ca să se reverse apoi, resfirate și ondulate pe umărul vasului — o alcătuiește în cea mai mare parte a sa, alfabetul grecesc, redat cu destulă acuratețe. Interesant și curios în același timp este că alfabetul adîncit aici nu respectă succesiunea firească a literelor, ci una inversă, adică de la Ω către A. Scrierea începe cu sfîrșitul de la rădăcina unei toarte cu consolă și continuă spre dreapta în sensul de învîrtire lentă a roții de mînă. Inițial mai mari, apoi micșorîndu-se din ce în ce, șirul literelor coboară ușor către

¹¹ Vezi bibliografia la Petre Diaconu, în *Capidava*, I, Buc., 1958, p. 215—226 și M. Comșa, *Cu privire la semnificația mărcilor de olar din epoca feudală timpurie*, în SCIV, XII, 2, 1961, p. 291—305.

¹² Semnalăm aici și părerea lui P. Diaconu care vede în acest semn — litera α).

¹³ I. Barnea, *Les monuments rupestres de Basarabi en Dobroudja dans Cahiers archéologiques*, XIII, Paris, 1962, fig. de la p. 193; idem în *Dacia*, N. S., VI, 1962, p. 298, fig. 4, 1. La p. 297 din acest articol, I. Barnea emite ipoteza că prin reprezentarea cizmei, artistul a vrut să figureze chipul omenesc, mai greu de înfățișat.

¹⁴ Vezi M. Comșa, în *Dinogetia*, op. cit., p. 211, fig. 135/38—41.

cealaltă toartă, pentru a se întrerupe în dreptul ei, imediat după litera O. Reluat după toartă, șirul alfabetului continuă, mai sus cu aproximativ 2—3 cm. deasupra brîului superior de pe corpul vasului, ca să se întrerupă pentru a doua oară în dreptul tortii de unde a început scrierea lui și anume, între literele E și Δ. Ultimele semne ale inscripției — în realitate primele patru ale alfabetului grec — trec într-un al doilea șir. Astfel, literele Δ, Γ, Β, Α, corespund grupului de litere din rîndul superior Ω, Φ, Ψ Χ, (pl. III, d).

După litera Α, un fel de virgulă adîncită mai sus și un punct dedesubtul acesteia, despart întregul alfabet grecesc, scris de la sfîrșit către început, de iscălitura cu caractere tot cursive, dar ceva mai mici, care neîndoios aparține meșterului olar, pe nume ΠΕΤΡΕ. (pl. I, a; II, a; III, c; IV). Deci dacă de la Α către Ω literele alfabetului se succed în sensul invers de rotire a roții olarului, numele *Petre* s-a scris normal, desigur, după ce roata a încetat să se învîrtească.

Pentru întregirea seriei de observații legate de grafie, adăugăm încă o particularitate constatată în scriere: de o parte și de alta a literei Ι, mai sus de jumătatea acesteia, s-au adîncit, tot cu un instrument ascuțit, cîte un punct. Apoi, după litera Θ și încăodată după Ε, s-au împuns cîte două puncte identice semnului ortografic întrebuițat de noi astăzi. Din cîte cunoaștem în această primă fază de documentare, se știe că în paleografia greacă punctele marchează distanțe între cuvinte¹⁵. În cazul nostru, apariția lor în contextul epigrafic descris, s-ar explica printr-o generalizare provocată de neștiința meșterului olar care va fi învățat să scrie mai de grabă în vreun atelier de mulat vase decît într-o școală de pe lîngă vreo așezare monahală sau orașenească, din sud, mai apropiată de influența culturii bizantine. În orice caz, prezența acestor puncte, dacă ar fi să fie infirmată bănuiala mai sus formulată — amintind de neștiința olarului — ar putea eventual să aibă o semnificație aparte, legată de practicile religioase ale vremii, dacă nu de unele oculte.

Inscripția, în ansamblul ei, constituie o apariție originală. Ea se înscrie în gama unor descoperiri arheologice și epigrafice de un aport incontestabil pe linia științei de carte și a răspîndirii scrisului în această zonă întinsă a Dunării de Jos. Manifestări de scriere grecească, runică și cirilică, sau de semne alfabetiforme, sînt de semnalat cu suficientă frecvență în numeroase centre ale civilizației balcano-dunărene din secolele VIII—XI. Astfel de semne grafice cu caracter alfabetiform sau avînd o anumită simbolistică meșteșugărească sau magico-religioasă, întîlnim în nordul Dunării într-o mare varietate de forme și caractere în cunoscutele stațiuni de la Bucov¹⁶, Dridu¹⁷, Sucidava

¹⁵ În ce privește practica însoțirii literei Ι cu două puncte dispuse de o parte și de alta, ea este uzitată în sec. al IX—X-lea, pe monumentele epigrafice din timpul primului stat bulgar (vezi, de exemplu, V. Besevliev, *Die protobulgarischen Inschriften*, Berlin, 1963, tabla XXII). De remarcat că și în inscripțiile cirilice și runice de la Murfatlar există obișnuința inter-punerii între litere a unor asemenea puncte (vezi I. Barnea, *op. cit.*, p. 203, fig. 22).

¹⁶ M. Comșa, *Cu privire la semnificația mărcilor de olar din epoca feudal timpurie*, în SCIV, XII, 2, 1961, p. 291—307 cu numeroase referiri la problema aici abordată. Idem, *Contribuții la cunoașterea culturii străvîmene în lumina săpăturilor de la Bucov*, în SCIV X, 1, 1959, p. 81—99. *Ist. Rom.* vol. II, Buc., 1962, p; 184—185, fig. 60; idem, *Die bulgarische Herrschaft...*, passim.

¹⁷ Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 86, pl. XXVI, 1, 4, 6.

a

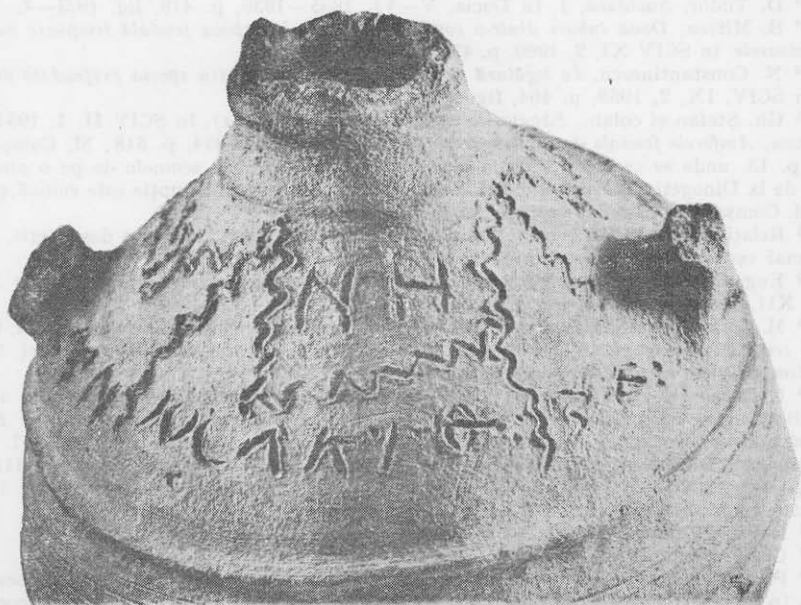

b

Planşa III

c

d

Plasa III

(Celei)¹⁸, Căscioarele¹⁹, Tîrșor²⁰ etc., dar mai ales la sud de Dunăre la Dinogetia²¹, Capidava²², Poarta Albă²³, Castelu²⁴, Murfatlar²⁵ — însă în această a doua parte a fluviului avem de-a face nu numai cu simple și izolate caractere grafice ci și cu veritabile inscripții, de un bogat conținut. Desigur, acestora li se adaugă alte numeroase texte, de mai mică sau mai mare întindere, găsite mai de mult sau mai recent în Bulgaria, Iugoslavia, Moravia etc.

Interesul pentru acest document de la Capidava, un veritabil unicat, sporește cu atât mai mult cu cât aparține începutului epocii feudalismului timpuriu, fapt deosebit de semnificativ pentru procesul de etnogeneză acum încheiat și în această parte a țării noastre. Am amintit deja că toate particularitățile vasului, legate de formă, tip, compoziția pastei etc., ne dau posibilitatea să-l integram ariei de cultură stră-română, Dridu (balcano-dunăreană). Aceleași particularități, sporite de consolele dreptunghiulare de la baza mânușilor, de aspectul paleografic al inscripției, precum și de chrisma în formă de cizmă, toate laolaltă constituie argumente majore pentru încadrarea sa cronologică în veacul al X-lea, poate a doua jumătate a sa. Din acest punct de vedere, ne putem sprijini și pe numeroasele analogii, între care cităm două cazuri mai bine cunoscute și anume cel de la Dridu²⁶ și de la însăși Capidava cu dezvoltările sale mai vechi²⁷.

Dar interesul cel mai mare al descoperirii de față rezidă în inscripția cu caractere grecești, pe care o vom considera mai întâi în însăși ansamblul ei și apoi, în special, în câteva dintre elementele sale particulare²⁸. Am semnalat mai sus că la baza gîtului se formează patru registre despărțite prin grupuri

¹⁸ D. Tudor, *Sucidava*, I, în *Dacia*, V—VI, 1935—1936, p. 419, fig. 19/3—4.

¹⁹ B. Mitrea, *Două tuburi dintr-o conductă de apă din epoca feudală timpurie descoperite la Căscioarele*, în SCIV XI, 2, 1960, p. 435 și urm.

²⁰ N. Constantinescu, *În legătură cu o siglă de pe un vas din specia prefeudală de la Tîrșor*, în SCIV, IX, 2, 1958, p. 464, fig. 2.

²¹ Gh. Ștefan și colab., *Săpăturile de la Garvăn (Dinogetia)*, în SCIV II, 1, 1951, p. 30; I. Barnea, *Amforele feudale de la Dinogetia*, în SCIV V, 3—4, 1954, p. 518; M. Comșa, *Cîteva date...* p. 13, unde se combate ipoteza mai veche potrivit căreia semnele de pe o amforă din sec. X de la Dinogetia ar fi chirilice, M. Comșa crede că această inscripție este runică, protobulgară. M. Comșa în *Dinogetia I, op. cit.*, p. 201, fig. 130.

²² Relațiile primite de la R. Florescu, confirmă că la Capidava s-au descoperit, în săpăturile mai vechi, fragmente ceramice cu semne grafice diferite.

²³ Eug. Comșa, *Două ulcioare din epoca feudală timpurie descoperite la Poarta Albă*, în SCIV, XII, 1, 1961, p. 109, fig. 1, a—b.

²⁴ M. Comșa, A. Rădulescu și N. Harțuchi, *Necropola de incinerare de la Castelu*, în *Materiale și cercetări arheologice VIII*, 1962, p. 657, fig. 8; A. Rădulescu și N. Harțuchi, *Cimitirul feudal-timpuriu de la Castelu*, Constanța, 1967, pl. XXX.

²⁵ I. Barnea și V. Bilciurescu, *Santierul arheologic Basarabi (Constanța)* cu o anexă de D. P. Bogdan, în *Materiale...* VI, 1956, p. 541—566; D. P. Bogdan, *Grafitile de la Basarabi*, în *Analele Univ. Buzurești*, Seria Științe Sociale, Istorie, IX 1960, 16, p. 31—41; I. Barnea, *Les monuments rupestres de Basarabi en Dobroudja*, în *Cahiers archéologiques*, t. XIII, Paris, 1962, p. 187—208; Gh. Mihăilă, *Inscripții slave vechi de la Basarabi (Dobrogea)* în *Studii și cercetări lingvistice*, XV, 1, 1964, p. 39—58.

²⁶ Eugenia Zaharia, *op. cit.*, p. 41, 86 și 191, pl. XXVI, 1.

²⁷ Gr. Florescu, R. Florescu, P. Diaconu, *op. cit.*, p. 170, fig. 99.

²⁸ Pentru zona Dunării românești sînt de subliniat importante epigrafe din epoca pe care o avem în vedere. Cf. V. Thompson, *Une inscription de la trouvaillaie d'or de Nagy Szent Miklos (Hongrie)* în *Kgl. Danske Videnskaberens Selskab Historische filologiske Meddele Cser.* I, 1, Kobenhaven, 1917, p. 27. O bibliografie mai completă asupra acestui tezaur vezi la N. Mavrodinov, *Le trésor protobulgare de Nagyszentmiklos*, dans *Arch. Hung.*, XXIX, Budapest, 1943. Inscryp-

de câte trei linii care coboară, ondulându-se, pe umărul vasului. Fiecare registru este închis jos de câte o altă linie în zig-zag, orizontală. Lăsînd de o parte chrisma în forma unei cizme sau picior omenesc, care ar fi într-o poziție centrală pe gîtul și umărul vasului, să ne oprim atenția asupra literelor din cuprinsul celorlalte registre.

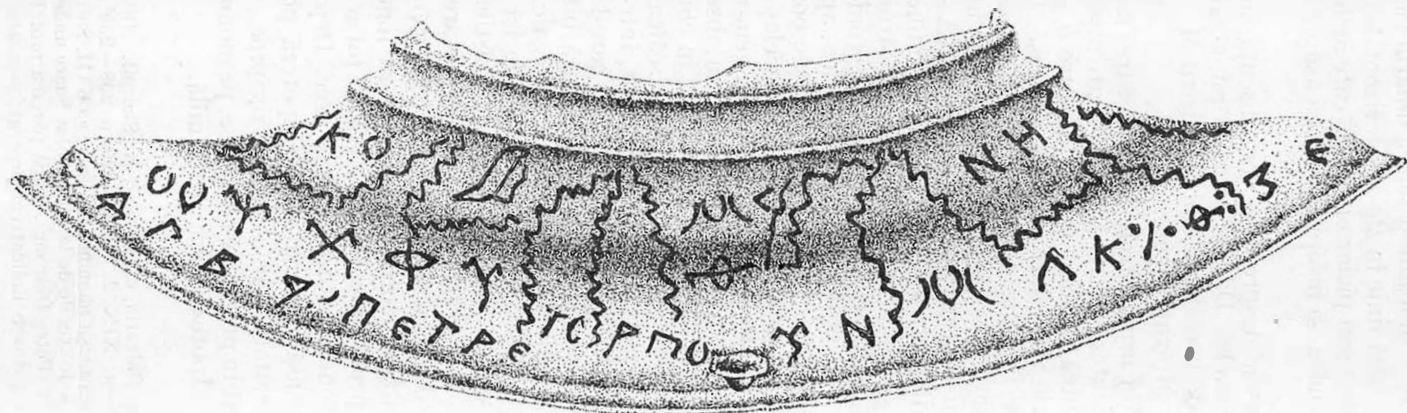
Toate semnele și literele despre care vom discuta, atestă, în ansamblul lor, caracterul creștin al vasului. Dar, în primul rînd, acest caracter este atestat în chip peremptoriu de literele primului registru M , — unade desubtul celeilalte — care se citesc M(ήτηρ)Θ(εοῦ).

Grupurile de litere din următoarele două registre, respectiv NH și KO, ridică unele dificultăți de interpretare. Luată și citite separat nu-și lasă lesne deslușit sensul și ne-ar putea împinge cu gîndul către o scriere criptogramatică, legată poate de unele simboluri magico-religioase. Considerate însă în ansamblu, — fapt care se impune de la sine — unind cele două grupe de litere din cadrul celor două registre diferite, întregim cuvîntul NHKO. Cuvîntul astfel întregit pare a fi o formă coruptă de la NIKA — *victorie*. În cazul acesta — și este foarte posibil într-o zonă periferică de influență bizantină — ar fi să înregistrăm o dublă greșală a meșterului olar, a cărui știință de carte se resimte de pe urma unor serioase lacune. Mai întîi, confuzia dintre H și I este foarte posibilă, ca între vocale cu valori fonetice apropiate — dacă nu la vremea aceea, chiar identice — și deci cu lesnicioase posibilități de substituiri reciproce²⁹. Ar fi deci o primă dovadă și, în acelaș timp argument pe linia înțelegerii cuvîntului în discuție. De altfel, atragem atenția că în însăși succesiunea literelor din alfabetul grecesc, constatăm absența vocalei H. Pe vas aflăm numai 23 litere și nu 24 cum ar fi trebuit în chip normal. Această omisiune n-ar fi numai produsul neștiinței celui care iscălea inscripția. Dovadă că este așa, este că litera în discuție apare, dar greșit, într-unul din registrele superioare ale inscripției, în cuprinsul cuvîntului pe care-l discutăm. Omisiunea s-a făcut deoarece autorului îi era indiferent dacă întrebuița H sau I, — în mintea lui aceste semne fiind de valori fonetice egale. El a învățat alfabetul în limba greacă, dar în accepția înțelegerii sale își păstrează serioase rezonanțe ale limbii natale. Sau, chiar a adaptat, conștient sau nu, alfabetul acesta vorbirii sale curente. Este evident că meșterul care a scris nu era grec.

Cea de a doua greșală din cuprinsul cuvîntului NHKO, adică O în loc de A, ar fi de socotit tot rezultatul confuziei provocate de fonetismul local, care, și în cazul acesta, nu-l respecta pe cel grec — poate tot o adaptare la vorbirea băștinașă a valorilor fonetice din alfabetul grec. Departe de a anticipa o aserțiune categorică, avansăm numai simpla ipoteză potrivit căreia cele două grupuri de litere discutate s-ar completa reciproc, dîndu-ne cuvîntul NIKA, frecvent întrebuițat în practicile religioase, pe monumente și construcții, pe monede, cruci etc. Ipoteza pare verosimilă.

ții din aceeași epocă sînt și în Bulgaria, cf. H. und K. Skorpil, *Altbulgarische Epigraphisch Mitte lungen aus Oesterreich-Ungarn*, XIX, 2, Wien, 1896, p. 238—239⁵; Iv. Venedikov, *Новооткритият в Преслав първобългарски надпис* în *Известия БАН*, Sofia, 1946, p. 148, fig. 53.

²⁹ Fapt dovedit cu prisosință de crucile de la Păcuilul lui Soare unde litera I este cu regularitate substituită de litera H; inf. Petre Diaconu). După părerea prof. I. Coman de la Fac. de Teologie din București, NIKO ar putea fi indicativul prezent, persoana I-a.

Planşa IV

Dar, partea de contribuție, cea mai importantă, pe care o aduce documentul acesta pe tărîmul istoric, filologic, onomastic etc., este — după cum am și semnalat — tocmai partea sa finală, și anume, antroponimul *Petre* — numele meșterului olar, ale cărui cunoștințe de scriere căpătate într-un centru meșteșugăresc sau monahal oarecare, constituie un fapt obișnuit într-o vreme în care în Dobrogea, influența bizantină era atât de puternică³⁰.

După forma sa, acest onomastic ar putea fi pus în mai multe poziții, în funcție de apartenența lui la o limbă sau alta. Mai întii, dat fiind că este vorba de o inscripție cu caractere grecești, s-ar putea crede că cel care a scris-o va fi fost un grec, în care situație forma Πετρε ar fi vocativul lui Πέτρος-οῦ. Dar, ne exprimăm aici o legitimă nedumerire: de ce o astfel de iscălitură să se facă la vocativ? Ne aflăm în fața unei inscripții și de caracter religios și de caracter laic. Numele din textul acesta nu este nici pe de parte o invocare și nu se leagă, direct de scrierea din registrele superioare, de vădit caracter creștin. Numele, în poziția în care apare, la sfîrșitul întregii inscripții, este o iscălitură obișnuită — în cazul acesta fără patronimic — și stă, cum este și normal, la nominativ. De altfel nu se mai cunoaște nici un caz pînă acum, în care iscălitura cuiva să se facă la vocativ. Deci, dacă meșterul ar fi fost grec s-ar fi iscălit corect, la nominativ — sau, în cel mai rău caz la genitiv.

Și apoi, greșelile de scriere pe care le-am semnalat pînă acum, nu pledează oare pentru o apartenență etnică negrească a meșterului *Petre*?

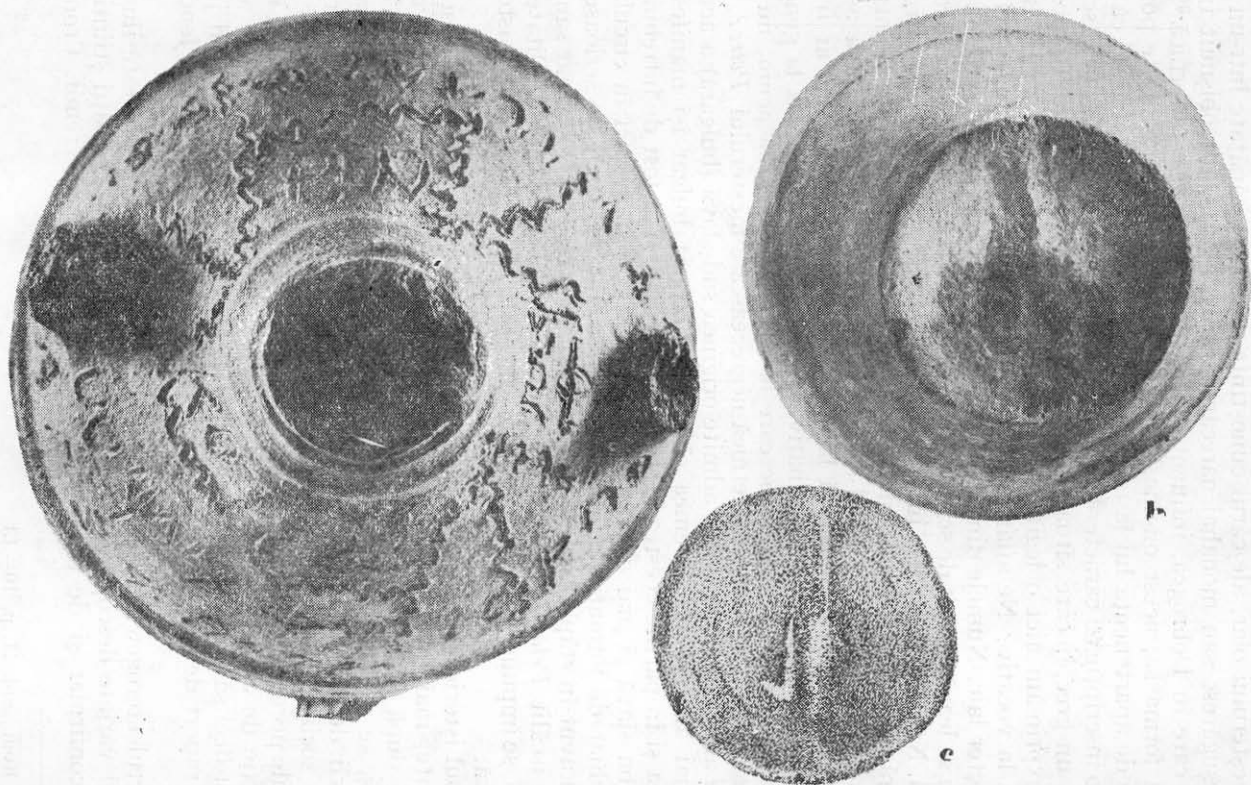
Pe de altă parte, am putea admite originea sud-slavă (bulgară) a acestui meșter, mai ales că este vremea cînd primul țarat bulgar își manifestase autoritatea și în părțile acestea³¹. În acest caz însă ar fi fost de întrebuițat poate limba slavă și mai de grabă scrierea cirilică, pe atunci în circulație. Oricum, chiar de formație culturală grecească fiind și oricît de serioase carențe ar fi avut în stăpînirea scrierii grecești, un meșter slavo-bulgar sau pur slav ar fi iscălit *Petăr* sau *Piotr*. Se exclude deci și această posibilitate. În consecință, se impune îndreptarea pașilor spre alt făgaș de judecată istorică și filologică.

Tabloul istoric al Dobrogei în veacurile X—XI, ale cărei destine au fost strîns legate, mai întii de evoluția tumultoasă a primului țarat bulgar și mai apoi, după 971, de revenirea bizantinilor la gurile Dunării, sub Ioan Tzymiskes, se explică printr-un fecund proces economic și social, caracteristic epocii de cristalizare a relațiilor feudale și în acest cadru geografic. Condițiile sociale, economice și politice de după venirea bulgarilor și pînă la migrațiile pecenegilor, uzilor și cumanilor, deseori precare, alteroi mai bune — în funcție de avîntul prilejuit de forțele locale capabile să apere acest teritoriu și deci să determine o evoluție istorică mai normală — pot fi judecate și în raport de compoziția etnică din această arie de civilizație feudală-timpurie.

Aspectul eterogen al populației acelei epoci din Dobrogea este ilustrat de tot mai variate descoperiri arheologice, cu profunde implicații științifice, dar este confirmat și de importante izvoare literare ale vremii. Cronicile

³⁰ Ist. Rom., vol. II, p. 10—13.

³¹ Al. Grecu (P. P. Panaitescu), *Bulgaria în nordul Dunării în veacurile al IX—X-lea*, în SCIM I, 1, 1950, p. 223—236. M. Chișvasi-Comșa, *Cîteva date arheologice...*, p. 69 și urm., *Ist. Rom.*, vol. II, Buc., 1962, p. 48—49.

Plansa V

bizantine relatează pe acei ἑγγρωτοί, prin care înțelegem populația locală de tradiție romană³², dar firește, amestecată și cu elemente stabilite aici și după veacul al VII-lea și în parte indigenizate. Romani, slavi, bulgari, pecenegi conviețuiesc, pașnic sau nu, în acest restrâns cadru geografic. Mihail Attaleiates, relatînd în cronică sa aspecte legate de unele puncte fortificate ridicate în Dobrogea în vremea stăpînirii bizantine — mai ales în sec. XI — aspecte care de bună seamă sînt caracteristice și perioadei mai vechi, spune că orașele sînt „mari și numeroase“, și „locuite de o populație care vorbește toate limbile“³³. Deci se confirmă aspectul pestriț al populației de aici, populație de proveniență etnică diferită și de bună seamă vorbind limbi diferite.

X Dar, era normal ca în condițiile în care procesul de formare al limbii și poporului român se încheia în zona carpato-dunăreană și cînd elementul străromânesc ocupă o mare întindere teritorială — pe locul viitoarelor state feudale ale românilor — Dobrogea să fi constituit o zonă adiacentă, firească, de sălășluire a unor mari enclave de români. Și nu este de loc exclus ca în acea epocă, ca de altfel și în veacurile următoare, cea mai mare parte a așezărilor omenești de pe linia Dunării în special și apoi pînă departe în interior pînă la Marea Neagră, să fi aparținut în exclusivitate românilor³⁴. Într-un astfel de cadru istoric și geografic, de pregnantă culoare românească, se plasează perfect străvechea așezare, inițial getică și apoi romană de pe lîmbe-ul dunărean, Capidava. Descoperirea acestui vas cu inscripție greacă în acest important mediu istoric, creiază suficiente premise care ar îndreptăți judecarea onomasticului în discuție, de pe poziții adecvate mediului și în funcție tocmai de caracteristicile etnice ale locului.

Forma de nominativ Πέτρος, normală și de rezonanță fonetică specifică limbii române — și arhaice și moderne — asociată cu acea componentă etnică care a concurat din plin la construcția istorică a acestei regiuni — străromâni amintiți de izvoarele literare și atestați și de cele arheologice — totul pledează pentru avansarea ipotezei că ne-am afla poate în fața unei foarte vechi dovezi de limbă românească. Un elementar calcul etimologic ne-ar conduce către aceeași constatare. Latinescul *Pietrus* sau *Petrus*, dă în limba română actuală *Petru*. Explicația formei *Petre*, specifică mai ales graiului est-muntean rezidă în influența slavă. Că aceeași formă se întrebuintează și în părțile Dobrogei nu mai este nevoie de explicat: identitatea etnică între cele două maluri ale fluviului³⁵.

³² Pentru existența unei populații romanice la Dunărea de jos în sec. al IX-lea vezi și E. Lozovan, *Byzance et la romanité scythique*, în *Gesichte der Hunnen* (sub redacția lui Franz Altheim) Berlin, 1960, p. 207, nota 33.

³³ M. Attaleiates, *Historia*, p. 204. *Ist. Rom.* II, 0. 50.

³⁴ C. C. Giurescu, *Stiri despre populația românească a Dobrogei în hărți medievale și moderne*, Constanța, 1965, passim — în special cele două planșe redînd poziția diferitelor sate românești din Dobrogea.

³⁵ Confirmarea acestei ipoteze a făcut-o, cu ample și competente informații, prof. univ. G. Ivănescu, de la Baza Academiei R.S.R. din Craiova, cu ocazia luării de cuvînt în cadrul Conferinței naționale de arheologie, ale cărei lucrări s-au desfășurat în amintitul oraș între 17—21 decembrie 1969.

Designur, spunem toate acestea cu îndreptăţita prudenţă şi rezervă pe care le impun tocmai valoarea neaşteptată şi ineditul documentului aici comentat.

Admiţînd deci că cel ce a modelat vasul şi l-a scris era român, înseamnă că românii, înainte de a-şi însuşi scrierea cirilică, au întrebuintat alfabetul grecesc şi au fost sub influenţa culturii greceşti. Acest fapt este constatat pe bază istorică-documentară. Analiza acestui vas cu inscripţie atît de clară, a inscripţiei greceşti de la Sînicolaul Mare³⁶ cum şi a numeroaselor caractere alfabetiforme, greceşti de pe diferite obiecte, ne permit să afirmăm că inscripţiile şi semnele alfabetiforme greceşti au fost scrijelate deseori în amestec cu alte caractere, runice tîrzii, chirilice şi poate chiar latineşti³⁷. Oricum ar fi, scrierea grecească se folosea din plin în regiunile noastre, în secolele IX—X—XI. Să nu uităm că pînă şi inscripţiile „regale“ ale primului ţarat bulgar erau redactate în caractere şi limbă greacă. În acest caz este lesne de înţeles că şi strămoşii noştri au folosit în scriere aceleaşi caractere. Şi, era firesc ca după prăbuşirea Imperiului roman de apus, populaţia carpato şi ponto-dunăreană, romanizată sau în curs de romanizare, să menţină şi chiar să continue pe scară şi mai înaltă, legăturile cu Constantinopolul. Aceste legături se vor fi desvoltat apoi, în decursul veacurilor, în special pe tărîm religios. În această atmosferă era explicabil ca cei ce învăţau să scrie, fie pe lîngă centre orăşeneşti³⁸ — cu mai mult sau mai puţin viaţă meşteşugărească — fie în cadrul unor aşezări monahale — ca cea de la Murfatlar, de exemplu — să cunoască mai întîi caracterele alfabetului grecesc pe lîngă numeroase alte caractere, de altă provenienţă. Este de admis că scrierea şi influenţa culturală greco-bizantină, au premers scrierea cirilică şi cultura sud-slavă pe teritoriile aparţinînd astăzi patriei noastre. Că mai apoi, pe o linie paralelă, va prinde teren şi va ajunge să fie exclusivă influenţa cirilică, aceasta ar constitui o altă latură a evoluţiei noastre culturale.

Se impune de asemenea sublinierea potrivit căreia românii n-au încetat niciodată să scrie, în ciuda tuturor vicisitudinilor istorice şi a influenţelor din afară. Că scrierea s-a încetăţenit pe aceste meleaguri încă din timpul dominaţiei romane, o dovedeşte însuşi cuvîntul *a scrie*, de autentică obîrşie latină: *scribo*. Cuvîntul a fost, începînd cu secolul al II-lea e.n., permanent viu şi de circulaţie generală în această zonă, tocmai datorită acestei îndelet-

³⁶ Vezi nota 28.

³⁷ Vezi Notele 14—20.

³⁸ Petre Diaconu, în *Zur Frage der Datierung des Steenwalles in der Dobrodscha und der Lokalisierung der im Berichte des griechischen Toparchen geschilderten Ereignisse*, în *Dacia*, N.S., VI, 1962, p. 317—335, ocupîndu-se, între altele, de localizarea evenimentelor relatate de faimosul toparh grec, ajunge la concluzia că oraşul-reşedinţă al acestuia se afla la Capidava. Funcţionarul bizantin cu reşedinţa la Capidava, grec de origine, aminteşte în însemnările sale că populaţia de-acolo (adică băştinaşii) se asemănau în obiceiuri cu cei de la nord de Dunăre. Aşa dar, la Capidava exista la sfîrşitul veacului al X-lea o populaţie băştinaşă şi o autoritate bizantină. În complexul unor atari împrejurări istorice se conturează şi mai limpede posibilitatea ca localnicii să fi învăţat a scrie în caractere greceşti. Fireşte, prin populaţia băştinaşă de la Capidava înţelegem — aşa cum înţelege şi Petre Diaconu — un amestec etnic, în care însă rolul predominant îl au românii. Caracterul eterogen al populaţiei poate fi demonstrat chiar prin natura literelor folosite în scrierea din sec. X de la Capidava. Vezi în acest sens în *Dacia*, XIII 1969, o inscripţie runică săpată în pasta crudă a unui vas din a doua jumătate a secolului al X-lea, descoperit la Capidava în anul 1956.

niciri superioare pe care o desemnează verbul în discuție — îndeletnicire proprie unui opopor beneficiar al unei moșteniri culturale superioare. Că a fost latină, greacă, cirilică etc., scrierea pe melegurile noastre s-a practicat fără întrerupere. În cazul de față scrierea este documentată printr-o inscripție, în caractere grecești. Importanța mai constă și în faptul că inscripția atrage după sine serioase implicații de limbă română, dovedite atât de antroponimul *Petre*, cât și de aspectele fonetice ale formulei creștine de pe gîtul vasului. Toate la un loc pot forma eventual obiectul unor importante considerații filologice. În orice caz, după *torna, torna fratre*, inscripția vasului de la Capidava, oferă, în ordinea vechimii, cea de-a doua dovadă de limbă romanică sau străromână în zona Balcano-dunăreană.

Scrisă pe un vas ceramic de cult creștin, folosit poate în practicile liturgice ale basilicii din această epocă ce prinde contur tot mai clar în săpăturile din ultimii ani de la Capidava, către colțul de nord-est al cetății, inscripția aceasta deschide noi orizonturi nu numai în istoria themei (ducatului) de *Paristrion* sau *Paradunavon*, din care făcea parte și Dobrogea ci și în istoria întregii noastre țări. În ipoteza că cercetările ulterioare vor verifica și confirma că semnatarul inscripției de pe vasul comentat este un străromân, atunci s-ar arunca o lumină nouă asupra trecutului cultral al românilor, în special, pentru epoca pe care și-a pus pecetea semnată cu numele său, meșterul olar *Petre* de la Capidava.

UN TÉMOIGNAGE PROTO-ROUMAIN À CAPIDAVA

r é s u m é

L'auteur publie un vase avec une inscription en caractères grecs, trouvé en 1967 à Capidava. Au point de vue historique et archéologique, épigraphique et linguistique, cette découverte est une véritable révélation.

Il s'agit d'une cruche de forme tronconique (pl. I a, b et II a, b), à deux anses, l'épaule légèrement rebondie et le fond plat. appartenant à la catégorie des amphorettes, de lointaine tradition romano-byzantine. Bien qu'au premier abord elle semble avoir été moulée avec l'intention d'être ensuite couverte d'une couche d'émail, un examen plus poussé montre que nous avons affaire à une imitation locale d'une espèce céramique d'importation. Le rebord, une bonne partie du col, ainsi que les anses manquent, brisés — à ce qu'il paraît — depuis longtemps. Le vase a été fabriqué au tour lent, manouevré à la main, dans une pâte dont la composition comporte quelques ingrédients et du sable fin. De couleur gris foncé, il est orné de trois bandes appliquées sur la panse symétriquement, avec les intervalles qui les séparent décorés de traits parallèles incisés (pl. I et II).

L'aire de ses analogies est très vaste, englobant aussi bien la Dobrogea, l'Olténie, la Muntenie et la Transylvanie, que des territoires situés au-delà des frontières de la Roumanie, en Bulgarie, Yougoslavie et Moravie. Sous le rapport typologique, le vase se rattache à la civilisation de Dridu ou balkano-danubienne. Il porte sur le fond une marque de potier (pl. V b etc).

D'une importance exceptionnelle s'avère l'inscription en caractères grecs, gravée sur son épaule avant la cuisson, dans la pâte encore crue, au moyen d'un instrument pointu (pl. III b, c, d et pl. IV). Le champ de cette inscription à ornements couvre toute l'épaule du vase, depuis la base du col jusqu'à la première bande appliquée sur la panse. Son contenu épigraphique se divise en deux: une partie supérieure, placée juste en-dessous du col, et une seconde partie, inférieure, occupant plus de place que l'autre.

La partie supérieure se compose de plusieurs groupes de lettres, apparemment cryptographiques, disposés comme suit:

a) sous l'une des deux manches — un premier registre délimité à droite et à gauche par des lignes ondulées et qui renferme deux lettres disposées l'une sous l'autre: $M\Theta$ (pl. III b).

A droite de la lettre *M* apparaît un *Λ* avec la pointe dirigée vers la gauche; une haste vers cale à droite pourrait compléter un *P* mais dont la boucle serait tournée vers la gauche;

b) en faisant tourner le vase de droite à gauche, à mi-chemin entre les deux anses, un registre identique au premier renferme les lettres *NH* (pl. III c);

c) encore un tour dans le même sens et dans un cadre similaire aux deux premiers on voit les lettres *KO* (pl. III d);

d) à mi-distance entre les anses, mais de l'autre côté du groupe *NH*, apparaît un ornement difficile à déchiffrer. Peut être s'agit-il de deux bottes ou de deux jambes humaines (pl. III a). Ce signe, dit chrisme, est très ressemblant à celui identifié sur l'une des parois des petites églises de Murfatlar, ainsi qu'à certaines marques de potier de Dinogetia.

La partie inférieure de cette inscription (pl. III et pl. OV) se compose notamment de l'alphabet grec. Mais, fait aussi intéressant que singulier, l'alphabet ne reproduit pas ici les signes suivant leur ordre naturel, mais dans un ordre inverse, c'est-à-dire qu'il débute avec *ω* pour finir avec *A*. Après cette dernière lettre, une sorte de virgule gravée un peu plus haut, avec un point au-dessous, sépare l'alphabet grec de la signature, qui est sans doute celle du potier ΠΕΓΡΞ (pl. I, a; pl. II, b; pl. III, a; pl. IV). Si l'alphabet est écrit en sens inverse, par contre le nom *Petre* apparaît normal, gravé après que le tour eût arrêté son circuit.

Notons comme particularités dignes d'être signalées: la lettre *I* est encadrée de chaque côté, un peu plus haut qu'à sa mihauteur, d'un point; ensuite, après *Θ* et *E* on a marqué deux points, ce qui dans la paléographie grecque est le signe de séparation entre deux mots.

L'inscription, dans son ensemble, est une apparition originale. Cependant, les signes graphiques de caractère alphabétique ne sont point une nouveauté pour le Nord comme pour le Sud du Danube. L'ensemble de ses traits caractéristiques font que le vase en question soit daté du Xe siècle de n.è.

Même en faisant abstraction du chrisme, qui lui aussi atteste le caractère chrétien du vase, les lettres du premier registre sont concluantes en ce sens. En effet, *MΘ*, écrites l'une sous l'autre, se lisent Μ(ήτηρ) Θ(εοῦ). Les deux autres groupes, c'est-à-dire les lettres *NH* et *KO*, réunis donnent le mot *NHKO*, fort probablement une corruption du mot *NHKA* = *Victoire*. La confusion entre les lettres *H* et *I* est d'autant plus plausible que l'on constate aussi dans la série alphabétique du registre inférieur l'absence de la lettre *H*, l'inscription du vase ne comptant que 23 lettres. Compte tenu de leur valeur phonétique égale, l'auteur de l'inscription n'accordait aucune importance à l'emploi de l'une ou de l'autre de ces deux lettres. De toute évidence, il ne s'agissait pas d'une Grec, le potier conservant par écrit son parler naturel. L'emploi de l'*O* pour l'*A* peut également s'interpréter comme une adaptation au parler autochtone des valeurs phonétiques de l'alphabet grec.

Mais l'apport le plus important de ce document est sans doute l'anthroponyme *Petre* — nom du potier qui avait dû apprendre à écrire dans quelque centre artisanal ou monacla. A en juger d'après sa forme, l'onomastique *Petre* pourrait avoir plusieurs positions, en fonction de son appartenance à une langue ou à une autre. Si l'on tient compte qu'il s'agit d'une inscription en caractères grecs, Πετρε pourrait être le vocatif de Πέτρος-οῦ. Mais alors, la question logique qui s'imposerait serait de savoir pourquoi cette signature serait-elle au vocatif, au lieu d'être au nominatif. Si le potier était grec, il aurait mis sa signature au nominatif ou, tout au plus, au génitif. On pourrait admettre aussi une origine sud-slave, bulgare, pour notre potier. Seulement, dans ce cas-là il aurait usé plutôt de l'alphabet cyrillique et sa signature serait *Petăr* ou *Piotr*.

En analysant le tableau historique de la Dobrogea aux X — XI siècles, l'auteur arrive à la conclusion que le nominatif Πετρε est normal pour la langue roumaine et sa consonance phonétique. Ce document représente donc le plus ancien témoignage de langue roumaine. Et si l'on admet que celui qui a modélé et gravé le vase était Roumain, il s'ensuit que les Roumains, avant d'adopter l'écriture cyrillique, ont employé l'alphabet grec et qu'ils ont subi l'influence de la culture grecque.

Malgré toutes les vicissitudes de l'histoire, malgré les multiples influences extérieures, les Roumains n'ont jamais cessé d'écrire. En tout cas, après la célèbre formule „torna, torna, frate“, l'inscription du vase de Capidava donne, dans l'ordre de l'ancienneté, la deuxième preuve d'une langue romane ou protoroumaine dans la zone balkano-danubienne.

Zusammenfassung

Verf. stellt ein Gefäß mit Inschrift in griechischen Schriftzeichen dar, das im Jahre 1967 in Capidava gefunden wurde und eine ausgesprochene historische, archäologische, epigraphische und sprachwissenschaftliche Offenbarung ist.

Es handelt sich um einen kegelförmigen Krug (Tafel I a, b und II a, b) mit zwei Henkeln, leicht geschwungenen Schultern und flachem Boden. Der Krug gehört in die Reihe der Amphoretten von entfernter römisch-byzantinischer Überlieferung. Obwohl es den Anschein erweckt, daß der Krug gefirmt wurde um glasiert zu werden, läßt sich bei genauerer Untersuchung feststellen, daß es sich um eine lokale Nachahmung nach einer Kategorie von keramischer Einfuhrware handelt. Die Mundöffnung, ein großer Teil des Halses und die Henkel fehlen bereits aus der Antike. Das Gefäß ist mit der Hand an der langsamerdrehenden Töpferscheibe geformt. Es wurde aus feiner Paste mit feinen Magerungsmitteln und Sand hergestellt und ist dunkelgrau. Als Verzierung sind drei symmetrisch angebrachte Leisten zu verzeichnen, die Zwischenflächen sind mit parallelen Ritzlinien verziert (Taf. I, II). Das Gefäß hat auf einer sehr weiten Fläche Analogien sowohl in der Dobrukscha, in Oltenien, in der Walachei und in Siebenbürgen, als auch außerhalb der Grenzen von Rumänien in Bulgarien, Jugoslawien, in Mähren. Dem Typus nach zu urteilen, gehört dieses Gefäß in die Dridu — oder balkanländisch — donauländische Kultur.

Auf dem Grund weist das Gefäß eine Töpfermarke auf. (Taf. Vb, c) Von außerordentlicher Bedeutung ist die Inschrift mit griechischen Schriftzeichen, die in die rohe Paste vor dem Brand mit Hilfe eines spitzen Gegenstandes eingeritzt wurde (Taf. III a, b, d u. IV). Das Inschriftfeld mit Verzierungen nimmt die ganze Schulter des Gefäßes ein, von der Basis des Halses bis zur ersten Leiste, die auf die Bauchung angebracht wurde. Es sind zwei Teile des epigraphischen Inhalts zu unterscheiden: ein oberer unmittelbar unter dem Hals und ein zweiter unterer und größerer.

Im oberen Teil befinden sich Buchstabengruppen — scheinbare Kryptogrammen — wie folgt:

a) unter einem der beiden Griffe, in einem ersten rechts und links von Wellenlinien begrenzten Register befinden sich zwei Buchstaben einer unter dem anderen: MO (Taf. IIIb). Rechts vom Buchstaben M befindet sich ein flachgelegtes A, dessen Spitze nach rechts weist; eine senkrechte Hasta rechts würde scheinbar ein P mit der Ausbauchung links ergänzen.

b) dreht man das Gefäß von rechts nach links, so sieht man auf halber Strecke zwischen den Henkeln in einem Register, das dem erste gleicht, die Buchstaben N H (Taf. III c).

c) fährt man fort das Gefäß in dieselbe Richtung zudrehen, so sieht man in einem dritten den ersten beiden gleichen Register die Buchstaben K O (Taf. III d).

d) in der Mitte der Strecke zwischen den Henkeln, aber der Gruppe N H entgegengesetzt, sieht man eine schwer zu entziffernde Verzierung. Sie könnte als zwei Stiefel oder als zwei Menschenbeine angesehen werden (Taf. III a). Das Zeichen, das so genannte Chrismon, ähnelt dem, das auf den Wänden einer der Kirchlein von Murfatlar gefunden wurde, oder einigen Töpferzeichen von Dinogetia.

Der untere Teil der Inschrift (Taf. III, IV) ist hauptsächlich in griechischen Schriftzeichen eingetragen. Es ist dabei interessant, daß das Alphabet nicht die natürliche Reihenfolge befolgt, sondern eine umgekehrte, d. h. von ω zum A. Nach dem Buchstaben A trennt ein eingetieftes und hochehobenes Komma und ein Punkt darunter das griechische Alphabet von der Unterschrift, die zweifellos dem Töpfer gehört ΠΕΤΡΕ (Taf. I a, IIb, IIIa, IV). Obwohl das Alphabet verkehrt geschrieben ist, ist der Name *Petre* in normaler Reihenfolge geschrieben, nachdem das Rad aufgehört hat sich zu drehen.

Als Eigenheit ist zu erwähnen, daß auf beiden Seiten des Buchstabens I, etwas höher als die Hälfte davon, je ein Punkt eingezeichnet wurde. Nach dem Buchstaben Θ und nach dem Buchstaben E sind zwei Punkte eingestochen worden, was in der griechischen Paläographie Abstand zwischen den Wörtern angibt.

Im allgemeinen bildet die Inschrift eine interessante Erscheinung. Schriftzeichen mit alphabetartiger Form sind sowohl im Süden als auch im Norden der Donau schon vorgekommen. All seinen Kennzeichen entsprechend kann das Gefäß in das 10. Jh. eingereiht werden. Läßt man das Chrismon beiseite, das an und für sich schon den christlichen Charakter des Gefäßes aufzeigt, sind auch die Buchstaben aus dem ersten Register diesbezüglich aufschlußreich. MO übereinander werden als M M (μήμη) Θ(εοθ) gelesen.

Die anderen zwei Gruppen ergeben vereint aus N H und K O NHKO, wahrscheinlich die korrupte Form von NIKA- *Viktoria*.

Die Verwechslung zwischen H und I ist sehr leicht möglich, besonders schon weil in der Reihenfolge der Buchstaben des Alphabets der Buchstabe H fehlt, denn auf dem Gefäß befinden sich nur 23 Buchstaben.

In Anbetracht dessen, daß die phonetischen Werte gleich sind, war es dem Verfasser der Inschrift gleich ob er H oder I schrieb. Es liegt auf der Hand, daß der Meister, der geschrieben hat, kein Grieche war, sondern seine Redensart weiter beibehielt. Der Gebrauch von O statt A kann auch als eine Anpassung an den einheimischen Sprachgebrauch sein. der phonetische Werte aus dem griechischen Alphabet nimmt.

Der wichtigste Beitrag der Urkunde ist der Personennamen *Petre* — der Name des Töpfermeisters —, der in einem Handwerkerzentrum oder in einem Kirchenzentrum das Schreiben erlernt hatte. Der Form entsprechend könnte das Onomastikon in mehrere Lagen gebracht werden, je nach seiner Zugehörigkeit zu einer oder der anderen Sprache. Weil wir es aber mit einer griechischen Inschrift zu tun haben könnte die Form Πετρε der Vokativ von Πέτρος-ού sein. Nun kommt aber die logische Frage auf: was hat es für einen Sinn sich in der Vokativform zu unterschreiben und nicht in der Nominativform wie normal. Wäre der Meister ein Grieche gewesen, so hätte er sich in der Nominativform oder allerhöchstens in der Genetivform unterschrieben.

Man könnte für den Meister eine südslawische, bulgarische Abstammung annehmen, aber in diesem Falle hätte er sich mit kyrillischen Schriftzeichen unterschrieben, und die Unterschrift hätte Petär oder Piotr gelautet. Untersucht man nun das historische Bild der Dobrukscha im 10.—11. Jh. so gelangt man zu dem Schluß des Verfassers, daß die Nominativform Πετρε normal ist und von einer für die rumänische Sprache typische phonetische Resonanz. Wir befinden uns folglich vor dem ältesten Beweisstück der rumänischen Sprache.

Akzeptiert man nun, daß der, der das Gefäß geformt und es beschriftet hat ein Rumäne war, so will das heißen, daß die Rumänen, bevor sie das kyrillische Alphabet benützten, das griechische verwendeten und unter dem Einfluß der griechischen Kultur standen. Trotz sämtlicher historischer Mißgeschicke und der auswärtigen Einflüsse, haben die Rumänen es nie unterlassen zu schreiben. Allenfalls bietet die Inschrift auf dem Gefäß von Capidava in der Reihenfolge des alters, nach *torna, torna, fratre*, den zweiten Beweis einer romanischen oder urromanischen Sprache im donauländischen Balkanraum.